

Павло Скоропадський народився 15 травня 1873 року в німецькому місті Вісбаден, де його мати відпочивала в санаторії. Дитячі роки провів у родовому маєтку Тростянець – тепер Ічнянський район на Чернігівщині. Закінчив найпрестижніший навчальний заклад Російської імперії – Пажеський корпус у Петербурзі. Брав участь у російсько-японській війні 1904–1905 років. Під час Першої світової командував гвардійською кавалерійською дивізією та 34-м армійським корпусом. З 29 квітня до 14 грудня 1918 року був Гетьманом Української держави. Потім виїхав до Берліна. Під час Другої світової війни брав участь у звільненні з німецьких концтаборів лідерів ОУН Степана Бандери, Андрія Мельника та Ярослава Стецька. 16 квітня 1945 року був смертельно поранений під час бомбардування станції Платлінг поблизу Мюнхена. Помер Павло Скоропадський 26 квітня 1945 року в лікарні монастиря Меттен. Похований у місті Оберстдорф, у родинному склепі Скоропадських

Павло

Скоропадський

”Постійне співробітництво з цими людьми, які через свої соціалістичні теорії перестають розуміти реальне співвідношення речей, – неможливе”

ПІД ЧАС ГЕТЬМАНСЬКОГО ПЕРЕВОРОТУ ЗАГИНУЛИ ТРОЄ ВОЯКІВ

– **ЦЕНТРАЛЬНА РАДА ВІДЖИЛА СВОЄ. ВОНА МАЄ СТВОРИТИ НОВИЙ УРЯД НА ЧОЛІ З ГРУШЕВСЬКИМ І НА ОСІНЬ СКЛИКАТИ ПАРЛАМЕНТ,** – каже заступник голови Ради Андрій Ніковський начальнику німецького штабу групи армій “Київ” Вільгельму Гренеру.

Зустрічаються на початку квітня 1918 року в Києві, в домі цукрозаводчика Льва Бродського на вулиці Катерининській – тепер Липська. Будинок відібрали у власника для потреб військових.

у підтримці уряду, посиляючись на ризикованість соціалістичної програми. Міністерства повністю дезорганізовані, всюди не вистачає досвідчених фахівців”.

Тоді ж посол Австро-Угорщини в Україні повідомляє про зубожіння на залізниці, владний і господарчий хаос і “повний крах фінансової системи в Україні”. “Необхідні певний час і зовсім інша державна влада, а не уряд кількох молодих безпорадних революціонерів і соціал-демократичних утопістів”, – пише дипломат.

Німецькі й австро-угорські війська починають захоплювати склади зброї і збіжжя. Заявляють на них “право воєнної здобичі”. Німецький головнокомандувач в Україні фельдмаршал Герман фон Айхгорн видає наказ про початок посівної і про заборону захоплення поміщицької землі. Документ не узгоджує з урядом Української Народної Республіки.

Гроші швидко знецінюються, поля стоять незасіяні, робітники по кілька місяців не отримують зарплату

– Прошу вас написати бажаний склад кабінету, коли Центральної Ради не буде, – дає свій блокнот українцю помічник воєначальника Ганс Гассе.

– Як то?

– А так і вкажіть: “уряд, коли Центральної Ради не буде”.

– Але ж уряд і Рада зможуть разом вільно вирішувати загальні справи. Чи є плани по її ліквідації? – запитує Ніковський.

– Нічого особливого не має статися. Тільки маленьке втручання, щоб допомогти цій гарній країні впорядкувати свої справи.

Німецькі й австрійські війська увійшли до Києва на початку березня 1918-го – згідно з домовленостями Берестейського мирного договору. Разом із військами УНР звільнили українські території від більшовиків.

Але Центральній Раді не вдається навести лад. Серед її членів починається міжпартійне протистояння. В країні – економічна криза. Гроші швидко знецінюються, поля стоять незасіяні, робітники по кілька місяців не отримують зарплату.

“УРЯДУ СИМПАТИЗУЄ ДУЖЕ НЕЗНАЧНА ЧАСТИНА НАСЕЛЕННЯ КРАЇНИ, – йдеться у відправленій 27 березня 1918 року з Києва до Відня доповіді інформаційного відділу Головного командування армією Австро-Угорщини. – Крупні поміщики, буржуазія, російські соціалісти-революціонери, кадети й частина селянства налаштовані проти Секретаріату, що спирається головним чином на багнети австрійських і німецьких військ. Фінансові й промислові кола відмовляють

Грушевський дві години розмовляє з німецьким послом

Посол Німеччини Альфонс фон Мумм зустрічається з головою Центральної Ради Михайлом Грушевським. Після двогодинної розмови він пише своєму міністрові закордонних справ: “Постійне співробітництво з цими людьми, які через свої соціалістичні теорії перестають розуміти реальне співвідношення речей, – неможливе”.

”З ранку до вечора у нашому штабі повно було військових, різних діячів, що одержували якісь призначення або чекали на нього. Це здебільшого була молодь або люди, які ніякими іншими здібностями не відзначалися, крім одної: моторності. У зламні моменти революції такі завжди з’являються першими, поспішаючи захопити посади, яких у нормальних умовах ніколи досягнути б не змогли”, –

писав у спогадах гетьман Павло СКОРОПАДСЬКИЙ (1873–1945)

Делегати від Волинської губернії на Всеукраїнському з'їзді хліборобів у Києві з гетьманом Павлом Скоропадським, 29 квітня 1918 року

- **"ДЕСЬ ПЕРЕД 20 КВІТНЯ ПІШЛИ ПО МІСТУ ГЛУХІ ЧУТКИ ПРО ЯКІСЬ ЗМОВИ ПРОТИ УРЯДУ.** – пише у статті "Як постала Скоропадщина в Україні" в лютому 1919 року Андрій Ніковський. – Оповідали, що в Михайлівському монастирі, в гостинці, щоденно від 4-ї до 6-ї години вечора одбуваються наради київських колишніх чиновників і монархістів. Поміщики з'їжджаються у великому числі до Києва, хо-

і змов не робилося особливого секрету. Досі не розумію, чому уряд, мавши на руках військову силу, контррозвідку, шпіонаж, нічого не викрив і ні одної змови не вивів на денне світло".

Представники Німеччини шукають заміну лідерам УНР. Ведуть перемовини з адвокатом Миколою Міхновським, підприємцями Євгеном Чикаленком і Богданом Ханенком, лікарем Іваном Луценком, військовими Іваном Полтавцем-Остриницею й Павлом Скоропадським. Найімовірнішим кандидатом є останній. Він очолює Українську народну громаду, що об'єднує до 2 тис. осіб. Це – офіцери й козаки, які готувалися до захоплення влади.

24 квітня 1918-го Вільгельм Гренер у штабі на Катерининській зустрічається з Павлом Скоропадським – нащадком гетьманського роду, командиром 1-го Українського армійського корпусу, почесним отаманом Вільного козацтва й донедавна командувачем військами Центральної Ради на Правобережжі. Обговорюють план захоплення влади. Генерал запевняє Скоропадсько-

Поміщики з'їжджаються у великому числі до Києва, ходять сепаратно тайно домовлятися до німців

дять сепаратно тайно домовлятися до німців. І всі в один голос домагаються зміни уряду та доводять, що при соціалістичній земельній реформі Україна нічого не дасть німцям – ні хлібом, ні худобою. З тих таємних нарад

“Права приватної власності – як фундаменту культури й цивілізації, відбудовуються в повній мірі. Відбувається повна свобода по зробленню купчих по куплі-продажу землі. Поряд із цим будуть прийняті міри по відчуженню земель по дійсній їх вартості від великих власників – для наділення малоземельних хліборобів”, –

зазначено у виданій Павлом СКОРОПАДСЬКИМ 29 квітня 1918 року “Грамоті до всього українського народу”

Банкіра Доброго сприймали як праву руку німців

“Засідання уряду відбувалося вночі на віллі Всеволода Голубовича (голова Ради народних міністрів УНР. – *Країна*) на Липках, – пише у спогадах міністр земельних справ Української Народної Республіки Микола Ковалевський. – Чомусь не було Михайла Ткаченка (міністр внутрішніх справ. – *Країна*). Коло півночі він з’явився, викликав Голубовича до іншої кімнати і щось йому стурбованим голосом оповідав. Після цього ми довідалися, що викрали Доброго. Був це крок дуже небезпечний у цій напруженій ситуації у відносинах між українською і німецькою владою”. Одним із формальних приводів до усунення Центральної Ради стало викрадення мільйонера Абрама Доброго. Він керував відділенням “Російського для зовнішньої торгівлі банку”, був директором п’яти цукрових заводів. Під час Першої світової війни співпрацював із спецслужбами Німеччини. За це його арештовували. Але завдяки втручання фаворита імператора Миколи II Григорія Распутіна звільнили. “У всеросійському товаристві цукрозаводчиків на чолі всієї справи постали два євреї – Гепнер та Абрам Добрий, – йдеться у звіті російської контррозвідки 1915-го. – Вони сприяли скороченню випуску цукру на ринок імперії. Вивозили його за кордон під час війни. Злочинно протидіяли постачанню в армію”. 1918 року Абрам Добрий стає основним українським партнером Deutsche Bank та Raichsbank. Його сприймають як праву руку німців у підготовці повалення влади Центральної Ради. Вечері 24 квітня 1918-го

до будинку на вул. Великій Житомирській у Києві, де у дев’ятикімнатній квартирі мешкає Абрам Добрий, проходять двоє в офіцерській формі і троє – в цивільному. Коли відчиняє, наставляють револьвери. Добрий іде з ними. Його відвозять на залізничний вокзал, спеціальним окремим вагоном з охороною відправляють у Харків. Командування німецької армії висуває керівництву УНР ультиматум: протягом 24 год. розслідувати викрадення. Наступного дня фельдмаршал Герман фон Айхгорн оприлюднює наказ про запровадження в Україні німецьких військово-польових судів, заборону мітингів і зборів, обмеження свободи слова і друку. У Харкові Абрама Доброго утримують у номері “Гранд-отелю”. Викраданці пропонують за 100 тис. крб звільнити його, якщо залишить територію України. Банкір підписує чек. Наступного дня його звільняють. Більшість причетних до викрадення осіб арештовують. Серед них – Всеволод Голубович і міністр військових справ Олександр Жуковський. Михайло Ткаченко втік із Києва, але німецька поліція затримує його дружину. Суд відбувається наприкінці липня 1918-го. Голубовичу й Жуковському дають по два роки тюрми, іншим – по одному. Абрам Добрий стає головою комітету при Міністерстві фінансів Української держави. Після зречення Скоропадського емігрує до Франції. Стає членом Ради Російського торговельно-промислового і фінансового союзу. Помирає у 1936-му в Парижі.

го: у разі вдалого перевороту він може розраховувати на сприяння німецьких військ у відновленні порядку. – У день перевороту наші війська триматимуться нейтралітету. Тому самі якомога ретельніше обміркуйте дії для захоплення урядових установ і особливо важливих осіб, – каже Гренер. Січові стрільці повідомляють заступника військового міністра УНР Олександра Грекова, що на Липках нашвидко організуються відділи старшин-гетьманців. А в будинку фармацевта Всеволода Любинського на вул. Володимирській розташовується штаб-квартира Павла Скоропадського, який готується захопити владу. Заступник міністра відхилив пропозицію обеззброїти їх. Командир стрільців Євген Коновалець розповідає про запланований переворот голові Центральної Ради Михайлові Грушевському. – Нічого лякатися. Я розмовляв із німецькими воєначальниками, і вони запевнили, що нам нічого не загрожує, – відповідає той.

- **"МЕНІ СОРОМНО БУЛО ЇХАТИ НА САМОХОДІ ДО ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ, – ПИСАВ У СПОГАДАХ ВІЙСЬКОВИЙ МІНІСТР УНР ОЛЕКСАНДР ЖУКОВСЬКИЙ.** – Здавалося, що все громадянство тикає пальцями на мене й каже: "Гей, ти, військовий міністр, он в нашій столиці чужеземні війська роблять, що хочуть, знущаються над нашим громадянським достоїнством, обеззброюють наші війська, а ти роз'їжджаєш на самоході та мовчиш". Нікому не бажано пережити то, що я пережив у цей день. Гірко, дуже гірко було на серці. Не тільки промовчав, що вдарили, ще й облизнувся й сказав, що смашно. Повернувшись додому, не встиг і пообідати, як Коваленко – директор канцелярії, прибігає до мене й каже: Центральна Рада оточена німецькими озброєними військами з кулеметами. Деяких міністрів заарештували, між іншим хочуть і мене заарештувати. Чи не ліпше було б мені втекти та переховатись. Он і автомобіль є. Я сказав: за собою не почуваю ніякої вини і залишусь". Останнє засідання Центральна Рада проводить 29 квітня 1918 року. На ньому приймають Конституцію УНР. Того ж дня розпочинає роботу з'їзд хліборобів. Його

Не тільки промовчав, що вдарили, ще й облизнувся й сказав, що смашно

В основі герба Скоропадських – поділений навіпіл щит. У правій срібній частині зображений козак у червоному одязі з мушкетом на плечі. На лівій червоній половині – три схрещені стріли, пов'язані золотою стрічкою. Герб декорований червоною мантиєю та увінчаний червоною гетьманською шапкою. Щит підтримують два срібні коні з червоними очима та язиками. Девіз герба: *Coniungit favores – "Пов'язаний зацікавленістю"*. Засновником роду вважали шляхтича Федора Скоропадського, який оселився на Брацлавщині, а потім в Умані. Його нащадки заволоділи маєтками на Сіверщині й Стародубщині – тепер Брянська область Росії. Іван Скоропадський у 1708–1722 роках був Гетьманом Війська Запорозького

учасники збираються в приміщенні цирку Петра Крутікова Нірро-palace – "Кінний палац", тепер на його місці стоїть кінотеатр "Україна". Зал цирку – найбільший у місті, має 2 тис. місць. На з'їзд прибуло вчетверо більше делегатів. Вони представляли інтереси до 8 млн селян-землевласників із дев'яти губерній, зазначалося в телеграмі з Києва на ім'я міського комісара Миколаєва. З'їзд має стати громадською опорою перевороту й послужити підтвердженням легітимності нової влади. Зібрання проводять з дозволу уряду – там не очікували, що на ньому відбудеться один із показових актів перевороту. "До гурту українських хліборобів попали одразу і хлібороби-демократи, і українські великі поміщики, і російські монархісти, і городські дворянчики, – писав Андрій Ніковський. – Вони цинічним способом скористалися іменем селян-хліборобів для надання перевороту ширшого характеру".

ОБ 11-Й ГОДИНІ З'ЇЗД ПРИВІТАЛЬНОЮ ПРОМОВОЮ ВІДКРИВАЄ ЧЛЕН ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ СЕЛЯНИН МИКОЛА КОВАЛЕНКО З ПОЛТАВЩИНИ. Призначають президію, до якої запрошують по два представники від кожної губернії. Всі доповідачі критикують Центральну Раду. Найбільше – земельний закон, "котрий вніс на селі стільки руїни та анархії". Доходять згоди, що влада має бути диктаторська, об'єднана в одній особі.

– Гетьмана! Гетьмана! – вигукують із зали.
– Гетьмана Скоропадського! – пропонує товариш по службі запропонованого кандидата Володимир Шемет. Його підтримують колишні вояки. Член Союзу земельних власників граф Дмитро Гейден виставляє кандидатуру Богдана Ханенка. Його підтримують "ліберальні" члени Союзу землевласників. Але більшість вважає, що гетьман обов'язково має бути військовим. Оголошують перерву і чекають на прибуття Павла Скоропадського.

9 ГУБЕРНІЙ І 2 ОКРУГИ ПЕРЕДБАЧАВ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ГЕТЬМАНУВАННЯ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО. ГУБЕРНСЬКИМИ Й ОКРУЖНИМИ ЦЕНТРАМИ БУЛИ КИЇВ, ЖИТОМИР, КАТЕРИНОСЛАВ – ТЕПЕР ДНІПРО, ПОЛТАВА, ХАРКІВ, КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ, ХЕРСОН, БЕРДЯНСЬК, ЧЕРНІГІВ, БРЕСТ-ЛИТОВСЬКИЙ – ТЕПЕР ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР У БІЛОРУСІ, МОЗИР – НИНІ БІЛОРУСЬКИЙ РАЙЦЕНТР. ВЕЛИСЯ ПЕРЕГОВОРИ ПРО СТВОРЕННЯ КРАЙОВИХ УРЯДІВ У КРИМУ З ЦЕНТРОМ У СІМФЕРОПОЛІ ТА НА КУБАНІ З ЦЕНТРОМ У КАТЕРИНОДАРІ – ТЕПЕР КРАСНОДАР, ЦЕНТР НА КРАЮ В РФ

Дізнавшись про сприятливий перебіг подій на з'їзді, він наказує сформованому напередодні добровольчому полку розпочати захоплення головних державних установ у столиці. Сам у супроводі старшин Українського корпусу, школи прапорщиків і Вільного козацтва близько 15-ї з'являється до приміщення цирку. З двома ад'ютантами сідає у бічний ложі. Його помічають, гукають і махають шапками й хустками. Спускається до трибуни.
– Панове, дякую за те, що передаєте мені цю владу. Не для своєї користі беру я на себе тяготи тимчасового правління. Ви самі добре знаєте, що анархія всюди почала панувати і що тільки на вас, хлібороби, і на здоровомислячі верстви будемо спиратися. Прошу Бога, щоб він дав нам силу та міцність врятувати Україну, – каже Скоропадський.

Всюди почала панувати анархія

З ЦИРКУ ВСІ ВИРУШАЮТЬ НА СОФІЙСЬКУ ПЛОЩУ ДЛЯ УЧАСТІ У МОЛЕБНІ НА ЧЕШЬ ПОМАЗАННЯ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО НА ГЕТЬМАНА. Під час дійства на майдан заходить озброєна 12 кулеметами сотня Січових стрільців. Прямують до будівлі Центральної Ради для посилення її охорони. Виконуючи наказ нікого не чіпати, проходять повз учасників перевороту.

"Це був останній момент, в якому можна було раптовим енергійним виступом завернути біг подій, бо німці не встигли б прийти на поміч Скоропадському та його однодумцям, – згадував Євген Коновалець. – Прогаяння того моменту є виною вищої української команди Києва, уряду й президії Центральної Ради. Гетьманський переворот їх так налякав і збентежив, що вони не були в силі дати нам команду".

Тим часом підрозділи гетьманців беруть під контроль урядові установи. До всіх українських частин надсилають агітаторів. Увечері 29 квітня захоплюють будівлі Центральної Ради. Зав'язується перестрілка. Січові стрільці вбивають трьох старшин-гетьманців, але потім складають зброю. До ночі війська Павла Скоропадського захоплюють елітний район Липки, міністерства – військове і внутрішніх справ, державний банк, будинок генерал-губернаторів та імператорський Маріїнський палац.

текст: Павло ГАЙ-НИЖНИК,
фото: Центральний державний архів вищих органів влади та управління України